

Inleiding

Hoe overleef je het ultieme kwaad? Door het bestaan ervan volledig te accepteren zolang dat moet. En door het achter je te laten zo gauw dat kan. Oud-KVP-kopstuk Dick de Zeeuw deed beide. Vanuit zijn kampervaringen betrok hij de wacht bij het kwetsbare in de samenleving. Want als hij iets geleerd had, was het wel hoe dun de grens is tussen beschaving en barbarij.

Als jongeman bracht Dick de Zeeuw ruim twee jaar door in concentratiekampen van de nazi's. Het langst zat hij in Dora, een ondergrondse hightechfabriek in het Harzgebergte, waar over de ruggen van de gevangenen de paradepaardjes van de Duitse oorlogsindustrie werden geproduceerd: de V1 en de V2. Zijn geloof in de goedheid van de mens stierf er een snelle dood. In de tijd van zijn leven waarin hij onbezorgd had moeten studeren, werd hij dagelijks geconfronteerd met onvoorstelbare wreedheid, moord en een systematische poging gevangenen op alle mogelijke manieren tot niets te reduceren. Wat hij daar meemaakte was genoeg om iemand voor zijn leven te tekenen, maar toch slaagde hij erin na de oorlog een gelukkig en actief leven op te bouwen. Hij noemt zichzelf zelfs zonder aarzelen 'een zondagskind'.

Wat er is gebeurd in de concentratiekampen van de nazi's, is genoegzaam bekend. De verschrikkingen, het lijden, het egoïsme van sommigen en het altruïsme van anderen zijn door velen op hartverscheurende, ontroerende en indrukwekken-

de manieren beschreven. Het was niet de bedoeling om dat nog eens dunnetjes over te doen. Velen hebben hun verhaal gedaan, en er zullen nooit genoeg verhalen verteld worden om de onvoorstelbare realiteit volledig recht te doen. Het zijn de verhalen van individuen die geconfronteerd werden met een macht die uit was op hun vernietiging. Een kampverhaal is dan ook nooit 'zomaar' een verhaal.

Toch onderscheidt het verhaal van Dick de Zeeuw zich op een belangrijk punt van veel andere verhalen. Hoewel zijn kampervaring de grondtoon van zijn leven vormt, is dat niet waar dit boek over gaat. Zijn kampverhaal is geen doel op zich, maar slechts een vertrekpunt voor een ander verhaal. Een verhaal dat draait om vragen als: hoe slaagde hij erin te overleven? Hoe is het hem gelukt om na zo'n destructieve gebeurtenis een zinvol leven op te bouwen en negativiteit om te buigen tot een positieve kracht?

Passie

Het zijn de antwoorden op die vragen, die dit verhaal bijzonder maken. Het boek gaat over overlevingsstrategieën, over optimisme als beslissende factor, over de kunst van het leven bij de dag en het belang van een stevige morele basis. Het is een monument voor de veerkracht van de mens en voor zijn vermogen om negatieve ervaringen te sublimeren.

In plaats van een verhaal over de dood, is het een verhaal over het leven. Het verhaal van iemand die vastberaden was om zijn vijanden geen dag meer van zijn leven te gunnen, dan ze hem hadden afgenomen. Dus klapte hij het boek van zijn kamptijd na de bevrijding stevig dicht. Tenminste, dat dacht hij. Hoewel hij er niet over praatte, bepaalden die ervaringen grotendeels de koers van zijn verdere leven. Met grote gedrevenheid zette hij zich in voor een wereld waarin het kwetsbare beschermd zou worden en het kwade beteugeld. Want de belangrijkste les die hij in de concentratiekampen had

geleerd, was wel dat het nazisme geen eenmalig kwaad was geweest. Het besef dat de samenleving in het kamp niet wezenlijk verschilde van de zogenaamde 'beschaafde wereld', bepaalde zijn houding en de keuzes die hij maakte. Hij zag de mechanismen die de kampen mogelijk hadden gemaakt ook terug in de moderne maatschappij, op alle niveaus. 'Het kwaad maakt onderdeel uit van onze beschaving. Het sluimert en ligt op de loer, wachtend op een kans om aan het licht te treden', zegt hij. 'We mogen het dan ook niet laten bij de universele – en daarmee waardeloze – kreet dat dit nooit meer mag gebeuren. Wat daar destijds gebeurde, gebeurt nog steeds, elke dag. In Birma, in Tsjaad, in Darfur, maar ook hier in Nederland met asielzoekers. Het gebeurt overal waar onzorgvuldig met mensen wordt omgesprongen, waar mensen naamloos gemaakt worden, niet gezien door het systeem, tot niets gereduceerd.'

Hij herkent de mechanismen waarmee mensen van hun identiteit en hun mens-zijn worden beroofd, omdat hij er zelf ooit slachtoffer van is geweest. In tegenstelling tot toen, heeft hij nu een stem. En die gebruikt hij. Om te voorkomen dat mensen vertrapt worden. Want meer dan door de honger, het geweld en de dood, werd hij destijds geraakt door de systematische poging hem zijn menselijkheid te ontnemen.

Dat zette hem ertoe aan om te werken aan manieren om het kwaad in te tomen. Bouwen aan een rechtvaardige samenleving werd zijn passie. Een passie waar hij zich onvermoeibaar voor inzette. In de politiek, in de wetenschap, in allerhande commissariaten en vrijwilligersfuncties, in ontwikkelingssamenwerking en in de milieuhoek. In de annalen van de parlementaire geschiedenis wordt hij omschreven als 'bevlogen, een idealistische christen-humanist'. Het christendom fungeert als belangrijke inspiratiebron. Zijn vertrekpunt is de opdracht van Jezus uit de Bergrede om op te komen voor degenen die niet voor zichzelf kunnen opkomen en

zo te bouwen aan een wereld waarin mensen tot hun recht kunnen komen. Die opdracht voert hij tot op de dag van vandaag met grote gedrevenheid uit.

Verwerking

Het is ook het verhaal van zijn verwerking, van de gang die hij maakte van zwijgen naar spreken. Bijna veertig jaar lang sprak hij niet over wat hij in de kampen had meegemaakt. Geen woord. Tegen niemand. Het leek erop dat hij zijn verleden volledig achter zich had gelaten. Tot hij de film *Sophie's choice* zag – toen brak er iets in hem. De hartverscheurende scène waarin hoofdrolspeelster Meryl Streep in het concentratiekamp de onmogelijke keuze moest maken tussen het leven van haar zoon en dat van haar dochter, bracht hem zijn eigen keuzemoment in concentratiekamp Dora in herinnering, toen hij als verpleger gedwongen was patiënten te selecteren voor transport naar de gaskamers. Het besef hulpeloos te zijn, en je toch schuldig te weten. De confrontatie met die emoties in de film zorgde ervoor dat alles wat zo zorgvuldig was weggestopt, naar buiten kwam. Dick begon te praten – en hij is er niet meer mee opgehouden.

Wat opvalt aan de manier waarop hij dat doet, is de positieve toon. Geen wrok, geen rancune om de verloren jaren. Zo hard als hij het kwaad veroordeelt, zo begripvol is hij voor de mens die het kwaad bedrijft. Met volledige erkenning van de neiging van de mens het kwade te doen, blijft hij toch geloven in diens vermogen het goede te kiezen, en daarom heeft hij zijn leven lang gewerkt aan het ontwikkelen van structuren die die laatste keuze vergemakkelijken. Hoewel hij begrip heeft voor degenen die hun wonden steeds opnieuw beroeren, heeft hij voor zichzelf de keuze gemaakt die pijnlijke plekken met rust te laten en ze de kans te geven te genezen. Dat is gelukt. Het verhaal van Dick de Zeeuw

toont aan dat het mogelijk is om ook op de meest sombere grondtoon een ode aan het leven te componeren. Ook na Dora bleef hij voor zijn gevoel een zondagskind. Zijn geheim? De blik richten op de toekomst in plaats van op het verleden, op de geschenken in plaats van op wat je werd ontnomen. Of, zoals het Arabische spreekwoord zegt:

Schrijf de slechte dingen die je aangedaan zijn in het zand, maar schrijf de goede dingen die je overkomen zijn op marmer.